

Odborné stanovisko

Dne 14. září 2020 jsem byl ředitelem Památníku Lidice PhDr. Eduardem Stehlíkem, Ph.D., MBA požádán o vypracování odborného stanoviska. Mám se v něm pokusit odpovědět na otázku, zda je možné na základě dochovaných pramenů označit paní Alžbětu Doležalovou z Lidic naprosto jednoznačně a bez jakýchkoliv pochybností za osobu, která udala svou podnájemnici Štěpánku Mikešovou.

Celý případ přerostl do politické a mediálně vyhraněné roviny, kterou od června 2019 nelze nevnímat. Otevřela se totiž při ní řada dalších důležitých souvislostí, například o míru připomínání si osob, které sice jsou s Lidicemi a její tragédií spojovány, z nejrůznějších důvodů byly ale dosud opomíjeny. Proč se tak dělo, a zda lze selektivní přístup k minulosti aplikovat i v budoucnu, je záležitostí, kterou by si vedení paměťové instituce, jakou nepochybně Památník Lidice je, mělo co nejdříve ujasnit.

Principem, na kterém stojí proces vyrovnávání se s totalitní minulostí jakéhokoliv typu, je otevřená diskuse, která se většinou bohužel nemůže vyvarovat i nepříjemných odhalení či zjištění. Diskuse ale musí být založena nikoliv na pocitech a dojmech, ale na objektivních faktech zasazených do příslušného dobového a místního kontextu. Jde-li navíc o odbornou debatu, pak musí být důraz kladem mj. i na ověřování si zjištění, konfrontaci zdrojů a velmi přísné kritice pramenů.

O co tedy v daném případě jde? Co víme jistě? A v čem tkví podstata sporu?

V roce 2015 vyšla v nakladatelství Academia kniha historika Vojtěcha Kyncl *Lidice. Zrození symbolu* (lektorovali ji PhDr. Jan Gebhart, DrSc. a prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.). Přesto, že kniha splňuje obvyklé standardy vědecké studie, jde primárně o vyjádření názoru autora. Není ji možné vnímat tak, že by Historický ústav Akademie věd ČR deklaroval, že se závěry Vojtěcha Kyncl beze zbytku souhlasí. Současně je třeba uvést, že polemika Vojtěcha Šustka nazvaná *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové* a publikovaná ve *Slánském obzoru (Ročence společnosti Patria, Vlastivědného muzea ve Slaném a Státního okresního archivu v Kladně. Roč. 25, 2017, s. 48-75)* je kritickou reflexí obvyklou

v akademickém prostředí a její relevantnost není nijak snížena skutečností, že byla publikována v Ročence.

Štěpánka Mikešová, rozená Löwingerová se narodila 22. listopadu 1906 v židovské rodině ve Ždánicích. Dne 9. února 1939 se při svatbě nechala pokřtít v Solivaru. Také proto později uváděla jako vyznání římskokatolické. Manželé Mikešovi se do Lidic přistěhovali 15. března 1939. Bydleli nejdříve v čp. 83, později v čp. 93. Ještě v roce 1939 bylo manželství rozvedeno. František Mikeš, zaměstnanec ministerstva zemědělství, zemřel 22. března 1942. Dne 2. června 1942 byla Štěpánka Mikešová v Lidicích zatčena a předána kladenskému gestapu. Zahynula v koncentračním táboře Auschwitz - Birkenau 17. srpna 1942.

Je třeba říci, že až do 2. června 1942 žila Štěpánka Mikešová bez toho, aniž by se vyskytl jakýkoliv administrativní či evidentní mezilidský problém. Dá se předpokládat, že při velikosti Lidic většina obyvatel věděla, kdo je Štěpánka Mikešová. Něco se ale na konci května a na začátku června 1942 změnilo. Co přesně to bylo a proč k tomu došlo, přesně nevíme. Co se odehrálo a změnilo tak status Štěpánky Mikešové?

Vojtěch Kyncl se opírá o svědectví Evžena Resslera, když tvrdí, že se tak mělo stát po konfliktu obou žen, tj. Štěpánky Mikešové a Alžběty Doležalové. Podle jeho vysvětlení Mikešová údajně odmítala dále šít zadarmo a žádala po Alžbětě Doležalové přiměřenou finanční odměnu. Kyncl je na základě stejného zdroje přesvědčen, že Doležalová udala svou podnájemnici na četnické stanici, obvinila ji z toho, že před okupačními úřady tajila svůj židovský původ.

Podle hlášení velitele četnické stanice v Buštěhradě vrchního strážmistra Vojtěcha Babůrka z 2. června 1942 adresovaném kladenskému gestapu šlo v případě Štěpánky Mikešové o její zfalšovanou přihlášku, tedy o neuvedení židovského původu. V tomto německy psaném hlášení se nehovoří o udání. Babůrek píše, že se zjistilo. Není zde uvedeno, jak se zjistilo, ani kdo byl původcem této informace. Proč tedy již v tomto hlášení Babůrek neuvedl, že šlo o udání? A proč ani později, resp. po druhé světové válce o udavačce v Lidicích nehovořil?

Na stejném hlášení vlevo dole je rukou připsáno: „*Udání učinila stará Káčlová*“ (to bylo rodné příjmení A. Doležalové). Nevíme, kdo, kdy a proč tuto poznámku učinil. Je tedy tento vpisek věrohodný a odkazuje k době vytvoření celé zprávy nebo byl doplněn až dodatečně? Vojtěch Šustek ji právě pro nezřetelnost jejího autora a doby vzniku považuje za nevěrohodnou.

Údajné udavačství Alžběty Doležalové vychází z písemného hlášení Evžena Resslera odboru pro politické zpravodajství ministerstva vnitra z 11. prosince 1945, a dále pak ze zápisu z Pamětní

knihy četnické stanice v Buštěhradě. Jeho autorem je opět Evžen Ressler. Zápis v Pamětní knize četnické stanice v Buštěhradě vznikl po druhé světové válce, tzn. na konci roku 1945. Ressler zde uváděl, že se údajně snažil udání Doležalové rozmluvit. Ta na svém obvinění ale měla trvat. Do dalšího průběhu případu byli zapojeni vedle Vojtěcha Babůrka strážmistr František Cába a starosta Lidic František Hejma.

Podle Vojtěcha Šustky si Evžen Ressler po válce vše vymyslel. Podle něj se nedalo vyloučit, že by tehdejší zostřená protizidovská opatření okupační moci mohla znamenat ohrožení toho, kdo kryl informace o židovství Štěpánky Mikešové, včetně buštěhradských četníků. Německý bezpečnostní aparát disponoval také údaji o jejích rodičích. Nelze vyloučit, že by se brzy dozvěděl vše potřebné i o jejích dětech, tedy i o Štěpánce Mikešové. Moric a Růžena Löwingerovi byli transportováni nejdříve v lednu 1943 do ghetta v Terezíně a v září 1943 do koncentračního tábora Osvětim.

Údajná udavačka Alžběta Doležalová přežila vypálení vesnice i další hrůzy druhé světové války. V květnu 1945 se s podlomeným zdravím vrátila z koncentračního tábora Ravensbrück. V nemocnici v pražské Krči se léčila s tuberkulózou. Zemřela zde 9. prosince 1946. Nikdy nebyla s obviněním, že měla udat svou podnájemnici Štěpánku Mikešovou, konfrontována. Nikdy nebyly k dané události vyslechnuty ani další po druhé světové válce žijící osoby.

Označit někoho za udavače bylo a je velmi vážné obvinění. Je přitom důležité, aby historik dokázal obstát jako v procesu vlastních kritických postupů, ale aby rovněž bral v úvahu širší celospolečenský dopad a závažnost takového zjištění. Vždy jde totiž o hodnotové a morální selhání jednotlivce. Vedle průkaznosti takové skutečnosti by se historik měl pokusit nabídnout i důvody, které podle něj vedly dotyčnou osobu k takovému mimořádnému selhání. Nic na dané věci nemění ani úmrtí osoby označené za zrádce, kolaboranta nebo udavače. Je zřejmé, že takto závažné obvinění citlivě zasáhne i nejbližší příbuzné.

Také proto si myslím, že by v případech, kdy někoho označíme za udavače, měla být taková informace ověřena z několika vzájemně nezávislých zdrojů. V případě Alžběta Doležalová – Štěpánka Mikešová je, zdá se, jediným zdrojem informace o udavačství Evžen Ressler. Všechny relevantní a Vojtěchem Kynclem uváděné písemnosti mají svůj původ v rukou Evžena Ressla.

Je to pro daný případ ale skutečně dostatečné? Vojtěch Kyncl uvedl při *Debatě s Respektem: Drama v Lidicích*, která se konala v Knihovně Václava Havla 11. února 2020, že se snažil ověřit všechny zápisy učiněné Evženem Ressler v Pamětní knize četnické stanice v Buštěhradě.

Kyncl zde na podporu svého závěru argumentoval tím, že všechny zápisy byly podloženy dalšími existujícími dokumenty a Ressellem provedené zápisy tak zachycují i jinak doložené události. Pouze v případě Alžběta Doležalová – Štěpánka Mikešová ale takové další písemnosti nejsou k dispozici. Kyncl tvrdí, že zaprvé vše ostatní bylo ověřeno jako v zásadě podložené a pravdivé, a zadruhé všichni Resselovi nadřízení jeho zápis schválili.

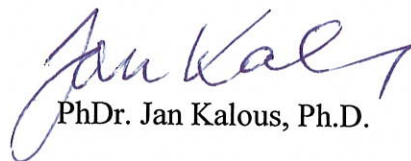
Historik by nicméně k daným věcem měl přistupovat velmi citlivě. Řeceno v obecnější, téměř seminární formě: Historie je vědomí souvislostí a historik tvůrčím způsobem interpretuje procesy a události při vědomí relevance a při využití určitých zavedených metodologických postupů a přístupů.

Není zvláštní, že právě případ Alžběta Doležalová – Štěpánka Mikešová nelze opřít o více zdrojů? A není to argumentačně právě naopak: Není zvláštní, že ke všemu ostatnímu je možné další prameny dohledat a k případu Alžběta Doležalová – Štěpánka Mikešová nikoliv? Myslím si, že právě u takto závažného případu by se historik neměl spokojit pouze s jedním zdrojem. Nelze ale samozřejmě dnes vyloučit, že se někdy v budoucnu může objevit dokument, který celou záležitost potvrdí nebo naopak zcela vyloučí.

Na základě analýzy dochovaných pramenů a po seznámení se s argumenty obou stran sporu jsem dospěl k závěru:

Na základě dochovaných pramenů není možné jednoznačně a bez pochybností označit paní Alžbětu Doležalovou z Lidic za osobu, která udala svou podnájemnici Štěpánku Mikešovou.

V Praze, 25. listopadu 2020

PhDr. Jan Kalous, Ph.D.